

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA MILLIY TAOM NOMLARINING REALIYA SIFATIDAGI TALQINI

Xujayeva Ugiloy Tagoymurotovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Koreys filologiyasi kafedrasi o'qituvchisi

Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya. *Ushbu maqolada koreys va o'zbek tillarida milliy taom nomlarining realiya sifatidagi lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda kimchi, bibimbap, bulgogi, tteok, samgyetang, miyeokguk kabi koreys milliy taom nomlari hamda palov, sumalak, manti, somsa, norin, qazi, tandir non kabi o'zbek milliy taom nomlari muayyan xalqning turmush tarzi, urf-odati, marosimlari, tarixiy xotirasi va milliy identitetini ifodalovchi realiyalar sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada milliy taom nomlarining faqat oziq-ovqat nomi sifatidagi denotativ ma'nosi emas, balki ularning konnotativ, assotsiativ va pragmatik ma'nolari ham yoritiladi. Xususan, kimchi koreys madaniyatida kundalik ovqatlanish, fermentatsiya an'anasi, oilaviy mehnat va milliy o'zlik ramzi sifatida talqin qilinsa, palov o'zbek xalqida mehmondo'stlik, to'y-marosim, saxovat va jamoaviylik belgisi sifatida namoyon bo'ladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, koreys va o'zbek tillaridagi milliy taom nomlari oddiy leksik birlik emas, balki xalqning madaniy xotirasi, qadriyatlar va ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy birliklardir.*

Kalit so'zlar: *realiya, milliy taom nomlari, koreys tili, o'zbek tili, kimchi, palov, sumalak, bibimbap, lingvomadaniyat, tarjima, milliy identitet.*

Kirish

Har bir xalqning milliy taomlari uning tarixiy taraqqiyoti, geografik muhiti, xo'jalik faoliyati, urf-odatlar va ijtimoiy hayoti bilan chambarchas bog'liqdir. Taom nomlari til tizimida oddiy oziq-ovqat nomi sifatida mavjud bo'lsa-da, ular ko'pincha muayyan xalqning madaniy dunyoqarashi, turmush tarzi va milliy o'zligini ifodalovchi birlik sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli milliy taom nomlari lingvomadaniyatshunoslikda realiya sifatida o'rganiladi.

Realiya muayyan xalqning hayoti, madaniyati, tarixi va urf-odatlariga xos bo'lgan predmet, hodisa yoki tushunchani bildiruvchi til birligidir. Milliy taom nomlari ham realiya sifatida tarjima jarayonida, madaniyatlararo muloqotda va chet tilini o'qitishda alohida e'tibor talab qiladi. Chunki kimchi yoki palov kabi birliklarni faqat "ovqat" deb izohlash ularning madaniy mazmunini to'liq ochib bera olmaydi.

Koreys va o'zbek xalqlarining milliy taomlari ikki xalqning o'ziga xos madaniy hayoti haqida muhim ma'lumot beradi. Koreys taomlari ko'pincha fermentatsiya, dengiz mahsulotlari, guruch, sabzavot va mavsumiy ovqatlanish an'analari bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek milliy taomlari ko'proq guruch, go'sht, xamir, tandir, ziravorlar, mehmondo'stlik va marosimiy dasturxon madaniyati bilan bog'liqdir.

Mazkur maqolaning maqsadi koreys va o'zbek tillarida milliy taom nomlarining realiya sifatidagi xususiyatlarini tahlil qilish, ularning semantik va lingvomadaniy mazmunini yoritish hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni ko'rsatishdan iborat.

Realiya tushunchasi va milliy taom nomlari

Realiya muayyan xalq hayotiga xos, boshqa madaniyatda aynan muqobili bo'lmasligi mumkin bo'lgan til birliklaridan biridir. Bunday birliklar xalqning moddiy va ma'naviy madaniyatini aks ettiradi. Milliy kiyim, taom, marosim, an'ana, urf-odat, tarixiy lavozim, xalq o'yinlari va joy nomlari realiyalar qatoriga kiradi.

Milliy taom nomlari realiya sifatida o'zida bir nechta ma'no qatlamini mujassamlashtiradi. Birinchi qatlam denotativ ma'nodir. Ya'ni taomning tarkibi, tayyorlanish usuli va oziq-ovqat sifatidagi vazifasi. Ikkinchi qatlam konnotativ ma'nodir. Bunda taom nomi bilan bog'liq emotsional, madaniy va qadriy munosabatlar namoyon bo'ladi. Uchinchi qatlam assotsiativ ma'nodir. Masalan, palov so'zi o'zbek kishisida to'y, mehmon, katta qozon, dasturxon, saxovat kabi tasavvurlarni uyg'otadi. Kimchi esa koreys madaniyatida oila, kundalik ovqatlanish, qishki tayyorgarlik va kimjang an'anasi bilan bog'liq assotsiatsiyalarni yuzaga chiqaradi.

Shu jihatdan milliy taom nomlari til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatuvchi muhim birliklar hisoblanadi.

Koreys taom nomlarining realiya sifatidagi xususiyatlari

Koreys tilida milliy taom nomlari koreys xalqining turmush tarzi, iqlim sharoiti, ovqatlanish madaniyati va oilaviy an'analari bilan bog'liq holda shakllangan. Eng muhim koreys taom realiyalaridan biri kimchi hisoblanadi. Kimchi sabzavot, ayniqsa karam yoki turpni tuzlash va achitish orqali tayyorlanadigan an'anaviy koreys taomidir. Biroq kimchi faqat taom nomi emas. U koreys xalqining kundalik hayoti, sog'lom ovqatlanish, fermentatsiya madaniyati, oila va milliy identitet bilan bog'liq madaniy belgidir.

Kimchi bilan bog'liq kimjang an'anasi ham alohida ahamiyatga ega. Kimjang qish mavsumi uchun ko'p miqdorda kimchi tayyorlash jarayoni bo'lib, u ko'pincha oila yoki mahalla doirasida jamoaviy tarzda amalga oshiriladi. Shu sababli kimchi realiyasi koreys madaniyatida hamkorlik, oilaviy birlik va avlodlar davomiyligi bilan bog'liq holda talqin qilinadi.

Bibimbap ham koreys milliy taom nomlaridan biridir. Bibimbap guruch, sabzavot, go'sht, tuxum va achchiq sous aralashtirib tayyorlanadigan taom bo'lib, so'zma-so'z

“aralashtirilgan guruch” ma’nosiga ega. Lingvomadaniy jihatdan bibimbap koreys oshxonasidagi rang-baranglik, muvozanat va uyg’unlik g’oyasini ifodalaydi. Turli mahsulotlarning bitta idishda uyg’unlashuvi koreys madaniyatidagi tartib, me’yor va muvozanat tasavvurlari bilan bog’lanadi.

Bulgogi marinadlangan go’shtni qovurish yoki grilda pishirish orqali tayyorlanadigan taom bo’lib, koreys mehmondo’stligi va ziyofat madaniyati bilan bog’liq. Bulgogi ko’pincha oilaviy yig’in, do’stlar davrasi yoki mehmon kutish vaziyatida iste’mol qilinadi. Shu sababli u faqat go’shtli taom emas, balki ijtimoiy yaqinlik va dasturxon madaniyatini ham ifodalaydi.

Tteok guruchdan tayyorlanadigan an’anaviy pishiriq bo’lib, to’y, tug’ilgan kun, yangi yil va turli marosimlarda muhim o’rin tutadi. Tteok koreys madaniyatida bayram, baraka, yaxshi niyat va marosimiy qadriyatlar bilan bog’liq realiya hisoblanadi.

Samgyetang tovuq, jenshen, guruch va turli dorivor mahsulotlardan tayyorlanadigan sho’rva bo’lib, yozning issiq kunlarida tanani quvvatlantirish maqsadida iste’mol qilinadi. Bu taom koreys xalqining “issiqda issiq taom bilan quvvat olish” haqidagi an’anaviy tasavvurlari bilan bog’liq. Miyeokguk esa dengiz o’tidan tayyorlanadigan sho’rva bo’lib, tug’ilgan kun va tug’ruqdan keyingi tiklanish davri bilan bog’liq madaniy ma’noga ega. Koreyslarda tug’ilgan kunida miyeokguk yeyish ona mehnatini eslash va hayotga minnatdorchilik bildirish ramzi sifatida talqin qilinadi.

O’zbek taom nomlarining realiya sifatidagi xususiyatlari

O’zbek tilida milliy taom nomlari xalqning mehmondo’stligi, jamoaviy hayoti, to’y-marosimlari, oilaviy qadriyatlari va milliy o’zligi bilan bog’liqdir. Eng muhim realiyalardan biri palov hisoblanadi. Palov guruch, sabzi, go’sht, yog’ va ziravorlar asosida tayyorlanadigan milliy taom bo’lib, o’zbek xalqining turmush tarzida alohida o’rin egallaydi. Palov to’y, bayram, mehmon kutish, xayr-ehson, hashar va oilaviy yig’inlarda tayyorlanadi. Shu sababli palov o’zbek madaniyatida faqat taom emas, balki mehmondo’stlik, saxovat, hurmat va jamoaviylik ramzi hisoblanadi.

Sumalak ham o’zbek madaniyatida kuchli realiya maqomiga ega. U Navro’z bayrami bilan bog’liq bo’lib, bug’doy undirib tayyorlanadi. Sumalak tayyorlash jarayoni ko’pincha ayollar ishtirokida, jamoaviy tarzda amalga oshiriladi. Bu jarayonda qo’shiq aytish, niyat qilish, suhbatlashish va birgalikda mehnat qilish kabi madaniy elementlar mavjud. Shu sababli sumalak bahor, yangilanish, baraka, sabr, umid va hamjihatlik ma’nolarini uyg’otadi.

Manti o’zbek oshxonasida keng tarqalgan xamirli taomlardan biridir. U go’sht va piyoz solingan xamirni bug’da pishirish orqali tayyorlanadi. Manti oilaviy dasturxon, mehmon kutish va kundalik ovqatlanish madaniyati bilan bog’liq. Somsa esa tandirda yoki pechda

pishiriladigan xamirli taom bo'lib, u o'zbek xalqining tandir madaniyati va kundalik hayoti bilan uzviy bog'liqdir.

Norin ko'proq maxsus mehmon, bayram yoki marosimiy dasturxon bilan bog'liq taom sifatida talqin qilinadi. Qazi esa ot go'shtidan tayyorlanadigan mahsulot bo'lib, ayrim hududlarda hurmatli mehmon, bayram dasturxonini va milliy taomlar tizimining muhim qismi hisoblanadi. Tandır non esa o'zbek dasturxonining markaziy ramzlaridan biridir. Non o'zbek madaniyatida rizq, baraka, hurmat va muqaddaslik bilan bog'liq. Shu sababli tandir non realiyasi oddiy oziq-ovqat nomidan ancha keng madaniy mazmunga ega.

Qiyosiy tahlil

Koreys va o'zbek milliy taom nomlari realiya sifatida bir qator umumiy xususiyatlarga ega. Avvalo, har ikki tilda milliy taom nomlari xalqning kundalik turmushi va milliy identitetini ifodalaydi. Kimchi koreys xalqining kundalik ovqatlanish madaniyatini bildirsa, palov o'zbek xalqining mehmondo'stlik va marosimiy dasturxon madaniyatini aks ettiradi.

Ikkinchidan, har ikki xalqda ayrim taomlar muayyan marosim va bayramlar bilan bog'liq. Koreys tilida tteok, miyeokguk kabi taom nomlari tug'ilgan kun, yangi yil va turli marosimlar bilan bog'lansa, o'zbek tilida sumalak, palov, norin va tandir non bayram, to'y va maxsus yig'inlarda muhim o'rin tutadi.

Uchinchidan, har ikki madaniyatda taom tayyorlash jarayoni jamoaviylik bilan bog'liq. Koreyslarda kimjang, o'zbeklarda sumalak tayyorlash yoki katta qozonda palov pishirish jarayoni ijtimoiy birdamlik, o'zaro yordam va hamkorlikni ifodalaydi.

Farqli jihatlar ham mavjud. Koreys taom nomlari ko'pincha fermentatsiya, dengiz mahsulotlari, guruch, sabzavot va sog'lom ovqatlanish madaniyati bilan bog'liq. O'zbek taom nomlari esa go'sht, xamir, guruch, tandir, ziravorlar va mehmondo'stlik madaniyati bilan bog'liq. Bu farq ikki xalqning geografik muhiti, xo'jalik an'analari, iqlim sharoiti va tarixiy turmush tarzi bilan izohlanadi.

Yana bir muhim farq shundaki, koreys oshxonasida achitilgan mahsulotlar va mavsumiy sog'lomlashtiruvchi taomlar muhim o'rin tutadi. O'zbek oshxonasida esa to'y, mehmon, jamoaviy yig'in va dasturxon madaniyati bilan bog'liq to'yimli taomlar ko'proq markaziy ahamiyat kasb etadi.

Tarjima va talqin muammolari

Milliy taom nomlari realiya bo'lgani uchun ularni tarjima qilishda ehtiyotkorlik talab etiladi. Kimchi, bibimbap, bulgogi, tteok, samgyetang, miyeokguk kabi birliklarni o'zbek tiliga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish qiyin. Ularni ko'pincha transliteratsiya qilish va qisqa izoh berish maqsadga muvofiq. Masalan, kimchi (achitilgan koreys karam taomi), bibimbap (sabzavot, go'sht va sous bilan aralashtirilgan guruchli taom), tteok (guruchdan

tayyorlanadigan an'anaviy pishiriq), miyeokguk (dengiz o'tidan tayyorlanadigan koreys sho'rvasi) tarzida berilishi mumkin.

Xuddi shuningdek, palov, sumalak, norin, qazi, tandir non kabi birliklarni koreys tiliga tarjima qilishda ham izoh zarur. Masalan, palov (고기과 당근을 넣어 만든 우즈베키스탄식 볶음밥), sumalak (나브루즈 명절에 밀떡으로 만드는 전통 음식), tandir non (탄두르에서 구운 우즈베키스탄 전통 빵) tarzida izohlash mumkin.

Tarjimada faqat taomning tarkibini berish yetarli emas. Masalan, palovni "guruchli taom", kimchini esa "achitilgan karam" deb berish ularning madaniy yukini to'liq ochib bera olmaydi. Shuning uchun realiyalarni tarjima qilishda transliteratsiya, tavsifiy izoh va madaniy kommentariydan foydalanish samarali hisoblanadi. Bunday yondashuv nafaqat so'zning ma'nosini, balki uning xalq hayotidagi o'rnini ham tushuntirishga yordam beradi.

Xulosa

Koreys va o'zbek tillarida milliy taom nomlari xalqning madaniy xotirasi, turmush tarzi, urf-odati va milliy identitetini aks ettiruvchi muhim realiyalar hisoblanadi. Kimchi, bibimbap, bulgogi, tteok, samgyetang, miyeokguk kabi koreys taom nomlari koreys xalqining kundalik ovqatlanish madaniyati, fermentatsiya an'anasi, oilaviy mehnati va marosimiy hayoti bilan bog'liq. Palov, sumalak, manti, somsa, norin, qazi, tandir non kabi o'zbek taom nomlari esa mehmondo'stlik, bayram, oilaviy dasturxon, baraka va jamoaviylik tushunchalarini ifodalaydi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, milliy taom nomlari oddiy oziq-ovqat nomi emas, balki denotativ, konnotativ, assotsiativ va pragmatik ma'nolarga ega lingvomadaniy birliklardir. Ularni realiya sifatida tahlil qilish koreys va o'zbek xalqlarining madaniy qadriyatlarini qiyosiy anglashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, koreys va o'zbek tillarida milliy taom nomlarini realiya sifatida o'rganish tarjimashunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va qiyosiy tilshunoslik uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega. Bunday birliklarni tarjima qilishda nafaqat lug'aviy ma'no, balki ularning madaniy yuklamasi, marosimiy vazifasi va milliy identitetni ifodalash xususiyati ham inobatga olinishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва: Русский язык, 1990.
3. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2001.

4. 국립국어원. 표준국어대사전. 서울: 국립국어원.
5. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.

